

Категорія справи № 202/7256/19: Цивільні справи (з 01.01.2019); Справи позовного провадження; Справи у спорах, що виникають із сімейних відносин, з них.

Надіслано судом: не визначено. Зареєстровано: 29.07.2021. Оприлюднено: 29.07.2021.

Дата набрання законної сили: 26.07.2021

Номер судового провадження: 61-17122св20

Верховний
Суд

Постанова

Іменем України

26 липня 2021 року

м. Київ

справа № 202/7256/19

провадження № 61-17122св20

Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду:

Білоконь О. В. (суддя-доповідач), Осіяна О. М., Сакари Н. Ю.,

учасники справи:

позивач - ОСОБА_1 ,

відповідачі - ОСОБА_2 ,

треті особи: орган опіки та піклування Індустріальної районної у місті Дніпрі ради, орган опіки та піклування Новокодацької районної у місті Дніпрі ради,

розглянув у попередньому судовому засіданні у порядку письмового провадження касаційну скаргу ОСОБА_1 на рішення Індустріального районного суду м. Дніпропетровська від 30 червня 2020 року в складі судді Мачуського О. М. та постанову Дніпровського апеляційного суду від 20 жовтня 2020 року в складі колегії суддів: Куценко Т. Р., Деркач Н. М., Макарова М. О.,

ВСТАНОВИВ:

Короткий зміст позовних вимог

У жовтні 2019 року ОСОБА_1 звернулася до суду з позовом до ОСОБА_2 , треті особи: орган опіки та піклування Індустріальної районної у місті Дніпрі ради, орган опіки та піклування Новокодацької районної у місті Дніпрі ради, про визначення місця проживання дітей та визначення порядку спілкування батька з дітьми.

В обґрунтування позову вказала, що з 30 жовтня 2010 року вона перебувала з відповідачем у зареєстрованому шлюбі, від якого вони мають спільних дітей: ОСОБА_3 , ІНФОРМАЦІЯ_1 , та ОСОБА_4 , ІНФОРМАЦІЯ_2 . Вони з відповідачем проживають окремо, при цьому діти проживають з нею, однак сторони не дійшли згоди щодо місця проживання дітей та порядку спілкування з кожним із батьків.

За таких обставин позивач просила суд визначити місце проживання неповнолітніх дітей: ОСОБА_3 та ОСОБА_4 разом з нею, а також встановити спосіб і порядок участі відповідача у вихованні та спілкування з дітьми, таким чином: два рази на місяць у неділю з 11:00 год. до 17:00 год., в присутності матері на нейтральній території; дні народження дітей та 31 грудня кожного року з 11:00 год. до 17:00 год. у її присутності на нейтральній території до досягнення дітьми повноліття.

У грудні 2019 року ОСОБА_2 звернувся до суду із зустрічним позовом до ОСОБА_1 , треті особи: орган опіки та піклування Індустріальної районної у місті Дніпрі ради, орган опіки та піклування Новокодацької районної у місті Дніпрі ради, про визначення порядку спілкування батька з дітьми.

В обґрунтування позову посилався на аналогічні обставини: він з ОСОБА_1 проживає окремо, діти проживають разом з матір'ю, однак сторони не можуть дійти згоди щодо порядку спілкування дітей з кожним із батьків.

Враховуючи зазначене, ОСОБА_5 з урахуванням уточнених вимог просив суд встановити наступний порядок спілкування його з дітьми: двічі на тиждень ОСОБА_2 має право забирати дітей після школи та садочку та без присутності матері проводити з ними спільно час з 13:00 до 18:00 години, після чого привозить дітей до оселі, де проживає з ними спільно мати; у вихідні (кожної неділі) з 11:00 до 17:00 ОСОБА_2 має право проводити час з дітьми без присутності матері, а двічі на місяць з вечора суботи (18:00) до 17:00 у неділю - залишати дітей на ночівлю у власній квартирі за адресою: АДРЕСА_1 ; кожен день народження дітей та у свята (в тому числі 01 січня, на Новий Рік) ОСОБА_2 має право проводити з дітьми час з 11:00 години до 17:00 години; ОСОБА_2 має право на спільний відпочинок з дітьми протягом одного тижня у серпні щороку з правом виїжджати за межі міста.

Короткий зміст ухвалених у справі судових рішень

Ухвалою Індустріального районного суду м. Дніпропетровська від 14 січня 2020 року позови ОСОБА_1 та ОСОБА_2 об'єднані у одне провадження.

Рішенням Індустріального районного суду м. Дніпропетровська
Дніпровського апеляційного суду від 20 жовтня 2020 року, позовні вимоги ОСОБА_1 та ОСОБА_2 задоволено частково.

від 30 червня 2020 року, залишеним без змін постановою

Визначено місце проживання неповнолітніх дітей ОСОБА_3 , ІНФОРМАЦІЯ_1 , та ОСОБА_4 , ІНФОРМАЦІЯ_2 , з матір'ю ОСОБА_1 .

Встановлено порядок участі батька ОСОБА_2 у вихованні дітей ОСОБА_3 та ОСОБА_4 наступним чином: кожної середи та п'ятниці з 14:00 години до 18:00 години, а також в перший та третій тижні місяця з 18:00 години суботи до 17:00 години неділі, з урахуванням стану здоров'я та розпорядку дня дітей; кожен день народження дітей та 31 грудня кожного року з 11:00 до 17:00 години в присутності матері ОСОБА_1 ; спільний відпочинок батька з дітьми у літній період, здійснювати за попередньою домовленістю з матір'ю ОСОБА_1 .

В іншій частині позовних вимог відмовлено.

Додатковим рішенням Індустріального районного суду м. Дніпропетровська від 15 липня 2020 року стягнуто з ОСОБА_2 на користь ОСОБА_1 судові витрати на оплату правничої допомоги у розмірі 6 000 грн.

Додатковим рішенням Індустріального районного суду м. Дніпропетровська від 31 липня 2020 року відмовлено в задоволенні вимоги ОСОБА_2 про стягнення з ОСОБА_1 витрат понесених на професійну правничу допомогу.

Рішення суду першої інстанції в частині вирішення позовних вимог про визначення місця проживання дітей не оскаржувалось сторонами та в цій частині не переглядалось судом апеляційної інстанції.

Задовольняючи частково вимоги за первісним та зустрічним позовами, суд першої інстанції, з висновками якого погодився і апеляційний суд, виходив з інтересів дітей, необхідності забезпечення психологічно комфортних умов для них, звичайного ритму життя, який буде сприяти їй стабільному та нормальному розвитку та дійшов висновку про визначення вказаного вище порядку спілкування батька з дітьми.

Визначаючи години спілкування батька з дітьми у будні дні, які співпадають з годинами відвідування навчальних закладів останніми, суди зазначили, що спілкування буде проходити вперш за все з урахуванням стану здоров'я та розпорядку дня дітей. При цьому суд врахував, що батьки мають рівні права щодо виховання спільних дітей та кожен з них несе відповідальність щодо надання освіти дітям.

Обраний ОСОБА_1 спосіб спілкування батька з дітьми лише у присутності матері буде перешкоджати нормальному та комфортному їх спілкуванню та призведе до дисбалансу прав батьків у вихованні та спілкуванні з дітьми.

З врахуванням відношення сторін спору один до одного, їх спільних побажань з приводу визначення графіку, віку дітей, які є малолітніми, суди обрали найбільш сприятливий для дітей спосіб їх спілкування з батьком, які незалежно від наявності високої емоційної залежності від матері, потребують турботи у рівній мірі як матері, так і батька.

Короткий зміст вимог касаційної скарги та її доводи

У листопаді 2020 року ОСОБА_1 подала до Верховного Суду касаційну скаргу на рішення Індустріального районного суду м. Дніпропетровська від 30 червня 2020 року та постанову Дніпровського апеляційного суду від 20 жовтня 2020 року, у якій просила скасувати оскаржувані судові рішення та направити справу на новий розгляд до суду першої інстанції.

Підставою касаційного оскарження вказаних судових рішень заявник зазначає неправильне застосування судами норм матеріального права та порушення норм процесуального права, а саме застосування норм права без урахування висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного у постанові Верховного Суду від 19 серпня 2019 року у справі № 286/1039/17.

Касаційна скарга мотивована тим, що визначений судами порядок спілкування батька з дітьми не враховує інтереси останніх, їх режим дня, стан здоров'я та звичайний ритм життя дітей, їх участь у навчальному процесі. При цьому суди не врахували графік відвідування дітьми дошкільного навчального закладу та школи. Сторони проживають у різних населених пунктах, що не було враховано судами при визначенні порядку спілкування батька з дітьми у вихідні дні.

Рух касаційної скарги у суді касаційної інстанції

Відповідно до статті 388 ЦПК України судом касаційної інстанції у цивільних справах є Верховний Суд.

Згідно із протоколом автоматизованого розподілу справи між суддями від 19 листопада 2020 року справу призначено судді-доповідачеві.

Ухвалою Верховного Суду від 24 грудня 2020 року відкрито касаційне провадження в указаній справі.

Фактичні обставини справи, встановлені судами

ОСОБА_2 та ОСОБА_1 з 30 жовтня 2010 року до 24 вересня 2019 року перебували у зареєстрованому шлюбі, від якого вони мають спільних дітей: ОСОБА_3 , ІНФОРМАЦІЯ_1 , та ОСОБА_4 , ІНФОРМАЦІЯ_2 .

Відповідно висновку органу опіки та піклування Новокодацької районної у місті Дніпрі ради від 16 березня 2020 року № 1/14-53, комісія з питань захисту прав дитини при органі опіки та піклування Новокодацької районної у місті Дніпрі ради вважала необхідним визначити місце проживання малолітніх ОСОБА_3 , ІНФОРМАЦІЯ_1 , та ОСОБА_4 , ІНФОРМАЦІЯ_2 , разом з матір'ю ОСОБА_1 .

Згідно із рішенням виконавчого комітету Новокодацької районної у місті Дніпрі ради від 25 березня 2020 року № 133 вирішено встановити дні побачень ОСОБА_2 з його малолітніми дітьми кожної середи та п'ятниці місяця з 14.00 до 18.00, а перший та третій тижні місяця з 18.00 суботи до 17.00 неділі.

Позиція Верховного Суду

Частиною другою статті 389 ЦПК України визначено, що підставами касаційного оскарження судових рішень, зазначених у пункті 1 частини першої цієї статті, є неправильне застосування судом норм матеріального права чи порушення норм процесуального права виключно у таких випадках: 1) якщо суд апеляційної інстанції в оскаржуваному судовому рішенні застосував норму права без урахування висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного у постанові Верховного Суду, крім випадку наявності постанови Верховного Суду про відступлення від такого висновку; 2) якщо скаргник вмотивовано обґрунтував необхідність відступлення

від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного у постанові Верховного Суду та застосованого судом апеляційної інстанції в оскаржуваному судовому рішенні; 3) якщо відсутній висновок Верховного Суду щодо питання застосування норми права у подібних правовідносинах; 4) якщо судові рішення оскаржуються з підстав, передбачених частинами першою, третьою статті 411 цього Кодексу.

Касаційна скарга задоволенню не підлягає.

Відповідно до пункту 1 статті 3 Конвенції про права дитини від 20 листопада 1989 року в редакції зі змінами, схваленими резолюцією 50/155 Генеральної Асамблеї ООН від 21 грудня 1995 року (далі - Конвенція про права дитини), в усіх діях щодо дітей, незалежно від того, здійснюються вони державними чи приватними установами, що займаються питаннями соціального забезпечення, судами, адміністративними чи законодавчими органами, першочергова увага приділяється якнайкращому забезпеченню інтересів дитини.

Згідно з частинами другою, восьмою, дев'ятою, десятою статті 7 Сімейного кодексу України (далі - СК України) сімейні відносини можуть бути врегульовані за домовленістю (договором) між їх учасниками. Регулювання сімейних відносин має здійснюватися з максимально можливим урахуванням інтересів дитини, непрацездатних членів сім'ї. Сімейні відносини регулюються на засадах справедливості, добросовісності та розумності, відповідно до моральних засад суспільства. Кожен учасник сімейних відносин має право на судовий захист.

За змістом статті 141 СК України мати, батько мають рівні права та обов'язки щодо дитини, незалежно від того, чи перебували вони у шлюбі між собою. Розірвання шлюбу між батьками, проживання їх окремо від дитини не впливає на обсяг їхніх прав і не звільняє від обов'язків щодо дитини.

Мати, батько та дитина мають право на безперешкодне спілкування між собою, крім випадків, коли таке право обмежене законом (стаття 153 СК України).

Пунктом 3 статті 9 Конвенції про права дитини передбачено, що держави-учасниці поважають право дитини, яка розлучається з одним чи обома батьками, підтримувати на регулярній основі особисті відносини і прямі контакти з обома батьками, за винятком випадків, коли це суперечить найкращим інтересам дитини.

Відповідно до частин першої, другої статті 155 СК України здійснення батьками своїх прав та виконання обов'язків мають ґрунтуватися на повазі до прав дитини та її людської гідності. Батьківські права не можуть здійснюватися всупереч інтересам дитини.

Згідно з частинами другою, третьою статті 157 СК України той із батьків, хто проживає окремо від дитини, зобов'язаний брати участь у її вихованні і має право на особисте спілкування з нею. Той із батьків, з ким проживає дитина, не має права перешкоджати тому з батьків, хто проживає окремо, спілкуватися з дитиною та брати участь у її вихованні, якщо таке спілкування не перешкоджає нормальному розвитку дитини.

Згідно зі статтею 158 СК України за заявою матері, батька дитини орган опіки та піклування визначає способи участі у вихованні дитини та спілкуванні з нею того з батьків, хто проживає окремо від неї. Рішення про це орган опіки та піклування постановляє на підставі вивчення умов життя батьків, їхнього ставлення до дитини, інших обставин, що мають істотне значення. Рішення органу опіки та піклування є обов'язковим до виконання.

Частиною першою та другою статті 159 СК України передбачено, що якщо той із батьків, з ким проживає дитина, чинить перешкоди тому з батьків, хто проживає окремо, у спілкуванні з дитиною та у її вихованні, зокрема якщо він ухиляється від виконання рішення органу опіки та піклування, другий із батьків має право звернутися до суду з позовом про усунення цих перешкод. Суд визначає способи участі одного з батьків у вихованні дитини (періодичні чи систематичні побачення, можливість спільного відпочинку, відвідування дитиною місця його проживання тощо), місце та час їхнього спілкування. В окремих випадках, якщо це викликано інтересами дитини, суд може обумовити побачення з дитиною присутністю іншої особи. Під час вирішення спору щодо участі одного з батьків у вихованні дитини береться до уваги ставлення батьків до виконання своїх обов'язків, особиста прихильність дитини до кожного з них, вік дитини, стан її здоров'я та інші обставини, що мають істотне значення, в тому числі стан психічного здоров'я одного з батьків, зловживання ним алкогольними напоями або наркотичними засобами.

Право на повагу до сімейного життя, гарантоване статтею 8 Конвенції, охоплює і зв'язки між батьками та дітьми. ЄСПЛ у своїх рішеннях вказує на те, що держава повинна за загальним правилом забезпечити збереження сімейного зв'язку там, де він існує.

У рішенні ЄСПЛ від 07 грудня 2006 року у справі «Хант проти України» (заява

№ 31111/04, § 54) зазначено, що між інтересами дитини та інтересами батьків повинна існувати справедлива рівновага і, дотримуючись такої рівноваги, особлива увага має бути до найважливіших інтересів дитини, які за своєю природою та важливістю мають переважати над інтересами батьків.

Встановивши характер спірних правовідносин, дослідивши наявні у справі докази, врахувавши принцип рівності прав батьків у вихованні дітей, а також інтереси дітей, які мають пріоритет над інтересами батьків, вік дітей та їх розпорядок дня, суди дійшли правильних висновків про встановлення саме такого способу та порядку участі ОСОБА_2 у вихованні дітей, виходячи передусім із якнайкращих інтересів дітей та врахувавши запропонований виконавчим комітетом Новокодацької районної у місті Дніпрі ради графік спілкування батька із дітьми.

Колегія суддів Верховного Суду погоджується з такими висновками судів, адже такий спосіб участі батька у вихованні синів та спілкуванні з ними у повній мірі відповідатиме інтересам як дітей, так і батьків, забезпечує участь батька у процесі виховання дітей.

Встановлюючи порядок побачень батька із дітьми, врахувавши їх інтереси, принцип рівності батьків у реалізації права на вільне спілкування з дітьми та участь у їхньому вихованні, активне та стабільне бажання батька на участь у вихованні та спілкуванні зі своїми малолітніми дітьми, наявність конфлікту та неприємних відносин між батьками, відсутність обставин, які б могли бути підставою для обмеження права батька на спілкування з дітьми, необхідність їхнього спілкування як з батьком, так і з матір'ю, які не змогли самостійно визначити порядок участі у вихованні дітей, зміст заявлених позовних вимог, відвідування дітьми дошкільного навчального закладу та школи, суди дійшли обґрунтованих висновків про можливість визначення порядку періодичних побачень батька з дітьми з урахуванням їх стану здоров'я та розпорядку дня.

У більшості випадків потреба втручання держави шляхом вирішення судами спорів між батьками щодо їх участі у вихованні дітей обумовлена поведінкою самих батьків та їх небажанням винайти порозуміння між собою в позасудовому порядку в найкращих інтересах

своїх дітей.

Правосуддя у справах про піклування про дитину завжди супроводжується гостро-емоційними і мінливими стосунками між батьками, отже остаточність судового рішення у цій категорії справ є завжди тимчасовою і часто нетривалою. Правосуддя не в змозі регулювати та встановлювати сталі людські стосунки.

Вирішуючи питання про встановлення такого способу участі у вихованні для одного з батьків, який постійно не проживає з дітьми, як регулярні особисті спілкування, та необхідності визначення особистого спілкування одного з батьків з дитиною (дітьми) у присутності іншого з батьків, суди повинні враховувати усю сукупність обставин конкретної справи.

У цій справі Верховний Суд вважає правильним висновки судів про визначення спілкування батька ОСОБА_2 із малолітніми дітьми за відсутності матері, оскільки як встановили суди, сторони між собою мають конфліктні стосунки. Суд вважає, що найкращим інтересам дітей відповідає забезпечення їх від спостереження за конфліктами між батьками.

Крім того, з урахуванням вікових змін дітей, їхнього розвитку та потреб, батьки не позбавлені права в майбутньому змінити як добровільно, так і в судовому порядку встановлений судовим рішенням у цій справі спосіб участі у вихованні дітей, що буде відповідати інтересам дітей.

Таким чином доводи касаційної скарги про порушення судами норм матеріального та процесуального права є необґрунтованими.

У своїй касаційній скарзі заявник стверджує, що суди попередніх інстанцій в оскаржуваних судових рішеннях не врахували висновок щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладений у постанові Верховного Суду від 19 серпня 2019 року у справі № 286/1039/17.

Відповідно до статті 400 ЦПК України, якою визначено межі розгляду справи судом касаційної інстанції, встановлено, що суд касаційної інстанції переглядає судові рішення в межах доводів та вимог касаційної скарги, які стали підставою для відкриття касаційного провадження.

Проте зазначена підстава касаційного оскарження не знайшла свого підтвердження, під час перегляду справи у межах доводів касаційної скарги ОСОБА_1, оскільки у цій постанові встановлені судами фактичні обставини є різними у порівнянні зі справою, яка є предметом перегляду.

Так, у вказаній справі суд при вирішенні спору між батьками щодо визначення порядку спілкування батька з дитиною виходив з якнайкращих інтересів дитини, враховуючи її хворобу (симптоматична епілепсія у вигляді нічних психомоторних приступів) та особу батька.

Інші доводи касаційної скарги були предметом розгляду судів та додаткового правового аналізу не потребують, на законність судових рішень не впливають, а зводяться до незгоди заявника із висновками судів, а також спростовуються встановленими вище обставинами справи.

Доводи, наведені в касаційній скарзі, фактично зводяться до переоцінки доказів та незгоди з висновками суду з їх оцінкою.

Із урахуванням того, що інші доводи касаційної скарги є ідентичними доводам апеляційної скарги заявника, яким судом апеляційної інстанції надана належна оцінка, Верховний Суд дійшов висновку про відсутність необхідності повторно відповідати на ті самі аргументи заявника. При цьому судом враховано усталену практику Європейського суду з прав людини, який неодноразово відзначав, що рішення національного суду повинно містити мотиви, які достатні для того, щоб відповісти на істотні аспекти доводів сторін (рішення у справі Руїз Торія проти Іспанії). Це право не вимагає детальної відповіді на кожен аргумент, використаний стороною, більше того, воно дозволяє судам вищих інстанцій просто підтримати мотиви, наведені судами нижчих інстанцій, без того, щоб повторювати їх.

Європейський суд з прав людини вказав, що згідно з його усталеною практикою, яка відображає принцип, пов'язаний з належним здійсненням правосуддя, у рішеннях судів та інших органів з вирішення спорів мають бути належним чином зазначені підстави, на яких вони ґрунтуються. Хоча пункт 1 статті 6 Конвенції зобов'язує суди обґрунтовувати свої рішення, його не можна тлумачити як такий, що вимагає детальної відповіді на кожен аргумент. Міра, до якої суд має виконати обов'язок щодо обґрунтування рішення, може бути різною в залежності від характеру рішення (Серявін та інші проти України, № 4909/04, § 58, ЄСПЛ, від 10 лютого 2010 року).

Відповідно до частини третьої статті 401 ЦПК України суд касаційної інстанції залишає касаційну скаргу без задоволення, а рішення без змін, якщо відсутні підстави для скасування судового рішення.

Встановлено й це вбачається з матеріалів справи, що оскаржувані судові рішення ухвалені з додержанням норм матеріального та процесуального права, з повним з'ясуванням судами обставин, що мають значення для справи, відповідністю висновків судів обставинам справи, а доводи касаційної скарги цих висновків не спростовують.

Керуючись статтями 400, 401, 416 ЦПК України, Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду

ПОСТАНОВИВ:

Касаційну скаргу ОСОБА_1 залишити без задоволення, а рішення Індустріального районного суду м. Дніпропетровська від 30 червня 2020 року та постанову Дніпровського апеляційного суду від 20 жовтня 2020 року - без змін.

Постанова суду касаційної інстанції набирає законної сили з моменту її прийняття, є остаточною і оскарженню не підлягає.

Судді: **О. В. Білоконь**

О. М. Осіян

Н. Ю. Сакара